

Bożena Żmigrodzka

ORCID 0000-0002-1606-3693

Kraków

***Modlitwa za wiernych zmarłych w modlitewnikach
przełomu XX i XXI wieku. Obecność, tytuł, lokalizacja*****Słowa kluczowe:** dyskurs religijny, dyskurs modlitewny, współczesny modlitewnik, modlitwa za zmarłych**Key words:** religious discourse, prayer discourse, modern prayerbook, prayer for the dead**Wstęp**

Modlitwy w intencji zmarłych, do których zachęca Kościół Katolicki, znajdując dla nich uzasadnienie w tekście Pisma św. (2Mch 12, 43–45), mają stanowić wyraz wzajemnej duchowej łączności między wierzącymi jeszcze żyjącymi na ziemi i tymi, którzy zakończyli już ziemską wędrówkę: świętymi w niebie i cierpiącymi w czyśćcu. Dla tych cierpiących modlitwy mogą stanowić pomoc do zbawienia, zarazem umacniając wspólnotę całego Kościoła (Zuberbier, red. 1985: 118; Zuberbier, red. 1989: 305–306)¹. Najstarszą, sięgającą swoim pochodzeniem pierwszych wieków chrześcijaństwa, i najbardziej znaną modlitwą za zmarłych jest tzw. *Modlitwa za wiernych zmarłych* (*Oratio pro fidelibus defunctis*). Jest ona odmawiana w bardzo różnych punktach czasowych: począwszy od samego momentu śmierci człowieka (w modlitewnikach znaleźć ją można w rozdziałach dotyczących rytuału śmierci chrześcijańskiej), poprzez obrzędy pogrzebu, aż po chwilę bardziej od śmierci oddalone w czasie. Współcześnie w Polsce pojawia się nie tylko w sytuacjach postrzeganych jako stricte religijne – obok minuty ciszy bywa wyrazem oddania czci osobie zmarłej na forum publicznym, także w czasie zgromadzeń organów władzy państwowej – np. na posiedzeniach Sejmu i Senatu RP, oto fragment stenogramu z posiedzenia Senatu:

(Początek posiedzenia o godzinie 11 minut 05)

(Posiedzeniu przewodniczą marszałek Bogdan Borusewicz oraz wicemarszałkowie Jan Wyrowiński, Stanisław Karczewski i Maria Pańczyk-Pozdziej)

---

¹ Wiele informacji dotyczących modlitw za zmarłych oraz wagi, jaką do nich przywiązywano, przynoszą prace Iwony Steczko dotyczące dawnych inskrypcji nagrobnych (Steczko 2011; 2013).

Marszałek Bogdan Borusewicz:

Otwieram siedemdziesiąte trzecie posiedzenie Senatu Rzeczypospolitej Polskiej ósmej kadencji.

(Marszałek trzykrotnie uderza laską marszałkowską)

Na sekretarzy posiedzenia wyznaczam panią senator Annę Aksamit oraz pana senatora Marka Martynowskiego. Listę mówców prowadzić będzie pan senator Marek Martynowski.

Senatorowie sekretarze zajęli już miejsca przy stole prezydyjnym.

Panie i Panowie Senatorowie, w dniu 5 kwietnia 2015 r. zmarł Sergiusz Plewa, senator piątej kadencji, członek Komisji Emigracji i Polaków za Granicą oraz Komisji Skarbu Państwa i Infrastruktury. Proszę o powstanie i uczczenie minutą ciszy zmarłego senatora.

(Wszyscy wstają) (Chwila ciszy)

(Senator Robert Mamątow: Wieczny odpoczynek racz mu dać, Panie.)

(Zgromadzeni odpowiadają: A światłość wiekuista niechaj mu świeci.)

(Senator Robert Mamątow: Niech odpoczywa w pokoju wiecznym.)

(Zgromadzeni odpowiadają: Amen)

Dziękuję.

(<https://www.senat.gov.pl/prace/senat/posiedzenia/przebieg,416,1.html>)

Modlitwa za wiernych zmarłych jako modlitwa odpustowa (po spełnieniu pewnych dodatkowych warunków i odmówieniu modlitwy możliwe jest uzyskanie odpustu) jest umieszczana nie tylko w różnego rodzaju modlitewnikach, lecz także w urzędowych oficjalnych wykazach odpustów (EI2, EI4, WO), a także w krótszych popularnych wydawnictwach tego rodzaju (ODP). W formie drukowanej pojawia się ona w ogromnej ilości kontekstów związanych z pamięcią o zmarłych – np. towarzysząc nekrologom, kondolencjom, informacjom na temat zmarłych na internetowych stronach parafii oraz listom ofiar katastrof i tragicznych wypadków.

Z genologicznego punktu widzenia zalicza się ona do modlitw nazywanych aktami strzelistymi (*preces iaculatoriae*), najkrótszych modlitw, możliwych do interpretacji jako skondensowana forma różnorodnych intencji modlitewnych. Pod względem typu illokucji reprezentuje modlitwę prośby. Prośba, skierowana do Boga, ma przynieść z jego strony dobro nie bezpośrednio osobie nadawcy tekstu, lecz pewnej innej osobie – jest to charakterystyczne dla modlitw *za kogoś*.² Na tle pozostałych modlitw *za kogoś*, które są prośbą o coś dla kogoś innego niż podmiot tekstu, w modlitwie za zmarłych przedmiot prośby odnosi się wyłącznie do najbardziej ogólnie określonych najwyższych dóbr duchowych, na które człowiek wierzący może mieć nadzieję po śmierci. Akty strzeliste szczególnie predestynowane są do wyrażenia tego typu postawy, ponieważ z racji swych rozmiarów, a także tradycji

² Celowo proponuję to najprostsze możliwe określenie tego typu tekstów, zaczerpnięte z pojawiającej się często w tytułach konstrukcji zaimkowej *modlitwa za X-a*, inne określenie występujące w tytułach to *modlitwa w intencji X-a*. Dla rozważań dotyczących problematyki struktury tekstu i podstawowych zagadnień pragmatycznych absolutnie zbędne byłoby wchodzenie na grunt rozważań dotyczących znaczenia we współczesnym języku religijnym nazwy *modlitwa wstawiennicza*, która to nazwa kiedyś rozumiana była wyłącznie jako neutralny synonim wyżej przytoczonych formuł, obecnie zaś niesie ze sobą zupełnie nowe konotacje w związku z praktykami modlitewnymi Odnowy w Duchu Świętym.

modlitewnych z nimi związanych (Żmigrodzka 2000), nie zawierają próśb o dobra związane ze sferą potrzeb praktycznych ziemskiej egzystencji. *Modlitwa za wiernych zmarłych* w różnych wariantach tekstowych (zawierających kluczowe pojęcia niesione przez ten akt: *wieczny odpoczynek, światłość wiekuista*), a także inne *iaculatoria* o podobnej perspektywie komunikacyjnej stanowią częsty element inskrypcji nagrobnych (Steczko 2012).

Geneza tekstu

Sformułowania najpopularniejszej katolickiej modlitwy za zmarłych zaczerpnięte zostały z tekstu wczesnochrześcijańskiej apokryficznej *Księgi Ezdrasza*, utworu datowanego przez różnych badaczy na okres pomiędzy II a V–VI wiekiem. *IV Księga Ezdrasza*, obejmująca kilka tekstów, obecnie traktowanych jako odrębne księgi (Browning 2009), wydawana była łącznie z *Wulgatą*. Interesujące nas wersje tekstu traktowane są dzisiaj zwykle jako element *V Księgi Ezdrasza*, co powoduje pewne zamieszanie, jeśli chodzi o ich oznaczanie, ponieważ mamy do czynienia z dwojakim ich przyporządkowaniem w wydawnictwach pochodzących z różnych okresów i o różnym charakterze: 4Ezdr (dawniej) lub 5Ezdr (obecnie). Tłumacz i wydawca *V Księgi Ezdrasza* Marek Starowieyski następująco objaśnia treść księgi: „Jest to krótki utwór (2 rozdziały) składający się z dwóch części: pierwsza z nich mówi o opuszczeniu przez Izraela Boga, czego skutkiem z kolei jest opuszczenie Izraela przez Boga (1, 4–4, 9), druga zaś pokazuje wybranie przez Boga nowego ludu.” (Starowieyski, red., 2001: 172). Tekst powstał prawdopodobnie w języku łacińskim, być może w środowisku rzymskim (Starowieyski, red., 2001: 173).

Oto fragment, który zainspirował powstanie modlitwy za zmarłych (na podstawie *Wulgaty*):

33 Ego Ezra accepi praeceptum a Domino in monte Horeb, ut irem ad Israhel. Ad quos cum venirem, reprobaverunt me et respuerunt mandatum Domini.

34 Ideoque vobis dico, gentes quae auditis et intellegitis: Expectate pastorem vestrum, requiem aeternitatis dabit vobis, quoniam in proximo est ille, qui in finem saeculi adveniet.

35 Parati estote ad praemia regni, quia lux perpetua lucebit vobis per aeternitatem temporis.

(IV Esr 2, 33–35, BSV, s. 1933–1934)

Przekład polski autorstwa Marka Starowieyskiego:

33. Ja, Ezdrasz, przyjąłem nakaz od Pana na Górze Horeb, abym udał się do Izraela. Gdy zaś do nich przyszedłem, odrzucili mnie i pogardzili nakazem Pańskim.

34. I dlatego mówię do was, poganie, którzy słyszycie i rozumiecie. Wyglądajcie waszego pasterza – on zaś da wam wieczny odpoczynek, bo jest blisko Ten, który przyjdzie na końcu wieków.

35. Bądźcie gotowi, aby otrzymać w nagrodę królestwo, bo wieczne światło zajaśnieje wam na wieczne czasy.

(5 Ezdr. rozdz. 2, 33–35 w: *Apokryfy Nowego Testamentu*, t. 3, red. ks. Marek Starowieyski, s. 179)

Modlitwa, której będą dotyczyć dalsze rozważania, w nieziennej od wieków łacińskiej wersji, przedstawia się następująco:

Requiem aeternam dona eis, Domine, et lux perpetua luceat eis. Requiescant in pace. (WO, s. 77)

Przez specjalistów ta krótka modlitwa traktowana jest jako twór złożony z dwóch elementów, pojawiających się w liturgii w różnych funkcjach. *Leksykon liturgii* Bogusława Nadolskiego (Nadolski 2006) zawiera dwa odrębne hasła dotyczące owych elementów, których fragmenty pozwolę sobie zacytować:

REQUIEM AETERNAM

„Wieczny odpoczynek racz im dać, Panie, a światłość wieczna niech im świeci”. Słowa te nawiązują do werseu z apokryficznej *5 Księgi Ezdrasza* (2, 34). Ich obecność potwierdzona jest już w II w. podczas Eucharystii za zmarłych (przy grobach). Na stałe weszła do liturgii za zmarłych jako pieśń na Wejście, w nieco zmienionej formie w antyfonie komunijnej, od XI w. przy „Baranku Boży” mówiono: *dona eis requiem* – udziel im pokoju, przy trzecim powtórzeniu – *requiem sempiternam* – pokoju wiecznego. W Mszałe z 1970 R. jako pieśń na Wejście zachowano tylko w Mszy pogrzebowej poza Okresem Wielkanocnym [...]

REQUIESCANT IN PACE

Niech odpoczywają w pokoju. Prośba w intencji umarłych stosowana w oficjum za zmarłych, w prośbach w LG (Liturgii Godzin). Wezwanie to występowało w Mszach za zmarłych, ok. XII w. zastąpiło – *Ite missa est* lub *Benedicamus Domino*. R. Cabie (w: Martimort E, IV, 185) uważa to wezwanie za banalne. [...] (Nadolski 2006: 1291)

Cel analizy i materiał

Przedmiotem mojego zainteresowania są polskie wersje *Modlitwy za wiernych zmarłych* zamieszczone we współczesnych wydawnictwach. W niniejszym artykule postaram się przedstawić podstawowe fakty, związane z funkcjonowaniem tej modlitwy w modlitewnikach: jej obecność/nieobecność, miejsce w makrostrukturze kolekcji tekstów modlitewnych (rozdziały i charakterystyczne lokalizacje) oraz tytuły, którymi jest opatrywana. Tego rodzaju ustalenia stanowić mogą punkt wyjścia do dalszych badań tekstologicznych, dotyczących wariantywności tekstu modlitwy i różnego rodzaju transformacji, jakim bywa ona poddawana.

Bazę materiałową niniejszych analiz stanowi 45 modlitewników katolickich z przełomu XX i XXI wieku (1990–2016), z których większość została wydana po roku 2000. Modlitewniki pochodzą z kilkunastu wydawnictw, zlokalizowanych w różnych regionach Polski. Są to modlitewniki ogólne, przeznaczone głównie dla odbiorców indywidualnych, o strukturze realizującej różne warianty wzorca klasycznego według typologii Marii Wojtak (Wojtak 2011). Wśród wykorzystanych modlitewników są cztery, których tytuł wskazuje, że są przeznaczone dla całej rodziny (BBO, BMIŁ, PBTD, SBMR). Należy pamiętać, że zawierają one z założenia o wiele

więcej nabożeństw przeznaczonych do realizacji wspólnotowej, co zwiększa liczbę tekstów dialogowych o strukturze responsoryjnej. Wykorzystane modlitewniki można określić jako modlitewniki podstawowe dla określonej grupy odbiorców, to znaczy takie, które mogą być potraktowane jako podstawowy, a być może nawet jedyny reprezentant tego gatunku, który jest w stanie zaspokoić zapotrzebowanie konkretnego typu odbiorcy na teksty modlitewne. Oczywiście zestaw zawartych w nich tekstów będzie się nieco różnił w zależności od grupy docelowej – np. nieco inne jest zapotrzebowanie osób starszych i dzieci na teksty dotyczące pewnych tematów i sposoby ich przedstawiania. Modlitewniki ogólne, podstawowe przeciwstawiają się modlitewnikom uzupełniającym, specjalistycznym, zawierającym zwykle wyłącznie jedną (sprofilowaną pod względem tematycznym lub/i strukturalnym) z pojawiających się w modlitewniku podstawowym grup tekstów. Zawartość i struktura modlitewników specjalistycznych obejmujących wyłącznie modlitwy za zmarłych nie będą tutaj przedmiotem obserwacji.

Obecność tekstu w modlitewnikach

Modlitwa za wiernych zmarłych jako całość złożona z dwu członów: *Requiem+Requiesca(n)t* pojawia się w 27 na 45 poddanych analizie modlitewników, co stanowi 60% ogółu tekstów. Pierwszy człon modlitwy, czyli wyłącznie *Requiem*, występuje jako samodzielna modlitwa (w funkcji ekwiwalentu całości), w rozdziałach zawierających modlitwy – w 9 z 45 modlitewników³. Nie uwzględniam w tym miejscu wystąpień tej frazy jako elementu kolekcji modlitw przy konających oraz śpiewów w czasie procesji pogrzebowej do kościoła (PNN, ŻR, TPZ). W dwu modlitewnikach *Requiem* nie zostało uwzględnione w spisie treści, mimo że modlitewniki te zawierają jego tekst (ZBPŻ, ZZPJ). Ogółem formuła ta, licząc użycia samodzielne (9) oraz użycia w roli pierwszego członu *Modlitwy za wiernych zmarłych* (27) wystąpiła w 36 modlitewnikach (80%). Całkowity brak choćby formuły *Requiem* w jakimkolwiek rozdziale odnotowano w pięciu modlitewnikach, natomiast w jednym, mimo braku samego tekstu, znaleźć można polecenie odmówienia po modlitwie *Anioł Pański* modlitw *Chwała Ojcu... Wieczny odpoczynek...* – incipit reprezentujący tekst odsyła tutaj do niego jako tekstu w sposób oczywisty znanego odbiorcy (MS, 13). Dalsze uwagi dotyczyć będą wyłącznie *Modlitwy za wiernych zmarłych* jako dwuczłonowej całości.

Tytuł modlitwy w strukturze wykazu odpustów i modlitewnika

W dyskursie modlitewnym kościoła katolickiego omawiana modlitwa posiada utrwalony tradycją tytuł łaciński *Oratio pro fidelibus defunctis* oraz będące jego

³ Sześciokrotnie tekst *Requiem* wystąpił bez tytułu, trzykrotnie opatrzone go tytułami: *Modlitwa za zmarłych* (BMM, 14; BMS, 16), *Za zmarłych* (KNU, 12). Czterokrotnie pojawia się w związku z modlitwą *Anioł Pański* (BBO, 29; PM, 48; KNU, 12; CHW, 19), trzykrotnie w rozdziale *Modlitwy poranne* (BMM, 14; ZZPJ, 27; BMS, 16). Oprócz tego w rozdziałach: *Modlitwy na każdy dzień. Niedziela – wieczorem* (ZBPŻ, 54) oraz *Modlitwy za zmarłych* – na zakończenie *Koronki za zmarłych do Serca Maryi* (ZBPŻ, 140). Dwa razy użyto polecenia, aby tekst powtórzyć trzykrotnie (ZZPJ, 27; ZBPŻ, 140).

tłumaczeniami tytuły w językach narodowych – w tym polski: *Modlitwa za wiernych zmarłych*, który to tytuł w obrębie wspomnianego dyskursu jednoznacznie wskazuje na ten, a nie inny tekst, jest więc rzeczywiście, według określenia Walerego Pisarka (Pisarek 1966), jego swoistą nazwą własną. W wielu jednak kontekstach, zarówno w oficjalnych wykazach odpustów, jak i w modlitewnikach, można zaobserwować bardzo różne praktyki związane z użyciem powyższego tytułu oraz innych tytułów nadawanych tej modlitwie, a także sposobami jej reprezentacji w spisie treści. Częstym zjawiskiem jest podawanie tekstu pozbawionego tytułu lub powtórzenie incipitu w formie graficznej charakterystycznej dla tytułu – w obu tych przypadkach w spisie treści pojawi się zapis *Wieczny odpoczynek*.

Brak tytułu może być uwarunkowany kontekstowo w sytuacji, kiedy redaktorzy zbioru modlitw chcą uniknąć nadmiernej redundancji powodowanej sposobem formułowania tytułów kolejnych podrozdziałów – szczególnie widoczne jest to zjawisko w wykazach odpustów, mających pewne cechy tekstu urzędowego. Na przykład w wydaniu dokumentu *Enchiridion indulgentiarum* z roku 1952 (E12) tekst pozbawiony tytułu mieści się w rozdziale *Pro fidelibus defunctis*, w podrozdziale I *Invocationes*. Informacje zawarte w obu przytoczonych tytułach dostarczają kompletnej informacji na temat identyfikacji tematycznej i gatunkowej modlitwy, której nie musi już zawierać tytuł umieszczony bezpośrednio nad tekstem. Podobnie w wydaniu wykazu odpustów z 1970 r. (WO) zawierającym równoległe wersję łacińską i polską, całość podzielona jest na ponumerowane paragrafy, zaopatrzone również w tytuły – tutaj w funkcji tytułu modlitwy, niezależnie od tytułów rozdziałów, pojawia się wyodrębniony graficznie powtórzony incipit: 46. *Requiem aeternam „Wieczny odpoczynek”* (WO, s. 77). W najnowszej wersji wykazu odpustów z 1999 r. i jej polskim przekładzie sam tekst modlitwy jest cytowany w wersji również pozbawionej tytułu (po dwukropku) – w wersji łacińskiej incipit wyróżniono zapisując go kursywą; natomiast mówiąc o tej modlitwie posłużono się incipitem z dodatkiem nazwy gatunkowej: „*invocatio Requiem aeternam*”, w wersji polskiej, nieco skróconej (już bez incipitu, tylko z przytoczeniem tekstu): „akt strzelisty: „*Wieczny odpoczynek racz im dać...*”. Należy także zauważyć, że posłużenie się łacińskim tytułem *Requiem aeternam* może w różnych kontekstach sugerować odniesienie bądź do tekstu *Modlitwy za wiernych zmarłych*, bądź do pierwszego jej członu np. w funkcji pieśni na wejście w mszy pogrzebowej, sama zaś nazwa *Requiem* kojarzona jest dzisiaj głównie z tytułem utworu muzycznego, opartego na tekście mszy.

Inna sytuacja panuje w przeanalizowanych modlitewnikach – znakomita większość modlitw została opatrzona tytułem wskazującym na jej charakter, co pomaga odnaleźć tekst zarówno w spisie treści, jak i zlokalizować na stronie, mieszczącej nieraz kilka krótkich modlitw. Ciężar właściwej identyfikacji tekstu przenosi się tutaj na tytuł (lub incipit) samego tekstu, co jest jedyną możliwością w sytuacji dużej dowolności w układzie i nazywaniu rozdziałów modlitewników. Spośród 31 tekstów wyekscerpowanych z 27 modlitewników (w 4 modlitewnikach tekst pojawił się dwukrotnie) 7 jest pozbawionych wyodrębnionego graficznie tytułu (tylko trzykrotnie jest to jedyny tekst tej modlitwy w całym modlitewniku). 24 modlitwy w 24 modlitewnikach zaopatrzone w następujące tytuły:

Modlitwa/Modlitwy za zmarłych 13⁴,
Za zmarłych 5,
Wieczny odpoczynek 2,
Wspomnienie zmarłych 2,
Modlitwa za zmarłych braci, siostry, krewnych 1,
Modlitwa za wiernych zmarłych 1.

Jak widać tylko raz pojawia się tradycyjny pełny tytuł – jest to związane z kontekstem, w którym tekstowi polskiemu towarzyszy tekst łaciński (cytaty z oryginalną grafiką i interpunkcją):

Modlitwa za wiernych zmarłych

WIECZNY ODPOCZYNEK racz im dać Panie, a światłość wiekuista niechaj im świeci. Niech odpoczywają w pokoju wiecznym. Amen.

Oratio pro fidelibus defunctis

Requiem aeternam dona eis, Domine, et lux perpetua luceat eis. Requiescant in pace. Amen. (KDN, s. 16).

Większość tytułów zawiera nazwę wskazującą typ tekstu: *modlitwa*, kilkakrotnie ulega ona elipsie. Wówczas funkcję tytułu pełni samo określenie tak zwanego benefaktywnego uczestnika aktu modlitewnego. Nie zawsze pod przytoczonymi tytułami pojawia się wyłącznie interesujący nas tekst, czasem jego struktura bywa rozbudowywana o dodatkowe elementy – jest to problematyka wymagająca odrębnych rozważań.

Lokalizacja modlitwy

Poddawane analizie teksty modlitw pochodzą z rozdziałów, których tytuły zawierają w przeważającej liczbie przypadków leksem *modlitwa/modlitwy*. Ze względu na różnorodną objętość poszczególnych modlitewników oraz ich zróżnicowaną strukturę mamy do czynienia z różnorodnym układem rozdziałów i podrozdziałów. Najbardziej ogólne nazwy rozdziałów to *Modlitwa*, *Modlitwy*, *Księga modlitw*, *Modlitwa chrześcijańska*. Większość tytułów rozdziałów i podrozdziałów zawiera przydawki dookreślające charakter, porę odmawiania modlitwy, przeznaczenie. I tak tekst *Modlitwy za wiernych zmarłych* pojawia się w bardzo rozmaicie zatytułowanych rozdziałach np.: *Modlitwy w ciągu dnia*, *Modlitwy codzienne*, *Modlitwy wieczorne*, *Modlitwy poranne*, *Modlitwy różne*, *Modlitwy w różnych potrzebach*, *Modlitwy do wyboru*, *Modlitwy w różnych intencjach*, *Inne modlitwy*, *Modlitwy podstawowe*, *Modlitwy za zmarłych*.

W kilku modlitewnikach nadrzędnym rozdziałem zawierającym tekst *Modlitwy za wiernych zmarłych* jest rozdział sugerujący wspólne odmawianie modlitw w obrębie rodziny: *Liturgia domowa* (PJJ, SBMR), *Kościół domowy* (PBTD). Kilkakrotnie

⁴ Zaliczono tu również kilka przypadków, w których tytuł *Modlitwa/Modlitwy za zmarłych* odnosi się do kilku krótkich tekstów (nie traktowanych jako rozdział), z których pierwszy to *Wieczny odpoczynek*.

modlitwa znalazła się w zbiorze tekstów dookreślonych gatunkowo jako *akty*: *Akty pobożne, Akty wiary, nadziei, miłości i żalu, Preces iaculatoriae – akty strzeliste* (PBSD, s. 52). Same tytuły rozdziałów nie wskazują dostatecznie wyraźnie, jaką wagę nadają redaktorzy modlitewników omawianej modlitwie, w tym celu należy zorientować się w całej strukturze modlitewnika, żeby stwierdzić jak istotne jest w niej miejsce rozdziału, co jest związane także z jego miejscem w linearnej kolejności elementów. Częstą lokalizacją *Modlitwy za wiernych zmarłych* jest jej występowanie po modlitwie *Anioł Pański* zamiennie z samym segmentem *Requiem*.

Rzadko natomiast pojawia się ona w osobnym rozdziale poświęconym pamięci zmarłych jak np. *Modlitwy za zmarłych* (MDD), *Pamięć o zmarłych* (ZPB). Traktowana jako podstawowy tekst odnoszący się do tego tematu jest zwykle jego reprezentantem w ogólnym zbiorze modlitw, natomiast osobny rozdział, jeśli taki jest składnikiem modlitewnika, zawiera zwykle zbiór innych modlitw. Co ciekawe, kilka modlitewników niezawierających *Modlitwy za wiernych zmarłych* (a nawet jej pierwszego członu) posiada osobne rozdziały składające się z innych modlitw za zmarłych, np. w modlitewniku *Ojcze, powierzam się Tobie* rozdział *Modlitwy za zmarłych* zawiera 8 tekstów: *Akt miłosierdzia za zmarłych poddanych oczyszczeniu, Za zmarłych rodziców, Za zmarłego męża lub żonę, Za zmarłego syna lub córkę, Za zmarłych braci, siostry i krewnych, Za zmarłych kapłanów, Za zmarłych zapomnianych przez najbliższych, Za wszystkich zmarłych* (OPST, 241–248). Modlitewnik *Pokój wam* w podobnym rozdziale posiada 6 modlitw: *Za zmarłą, Za zmarłego, Za zmarłego, w dniu śmierci i pogrzebu, Za zmarłego, w rocznicę śmierci, Za zmarłych, Za zmarłych, spoczywających na danym cmentarzu* (PW, 370–373). W modlitewniku *Idę do Ojca* są to 2 modlitwy: *Modlitwa za zmarłego w rodzinie, Modlitwa za zmarłych* (IDO, 133–134). W powyższych przykładach widać próby różnorodnego doprecyzowywania tematyki – od mnożenia różnych kategorii zmarłych, przez wyodrębnianie różnych momentów stosownych do odmawiania modlitwy, po wyróżnienie konkretnego miejsca spoczynku zmarłych. Oprócz tego zwykle jednak pojawia się tekst odnoszący się do wszystkich zmarłych w ogólności – jest to jednak tekst inny od tradycyjnej modlitwy.

Należy zaznaczyć, że samo pojawienie się odrębnego rozdziału z modlitwami za zmarłych samo w sobie nie wyklucza umieszczenia w modlitewniku *Modlitwy za wiernych zmarłych* – może być ona umieszczona w rozdziale zawierającym modlitwy różne lub podstawowe, o czym już była mowa; może być także wkomponowana w rozdział poświęcony modlitwom za zmarłych. Modlitewnik *Z Panem Bogiem* przytacza cały tekst *Modlitwy za wiernych zmarłych* dwukrotnie: na zakończenie modlitwy *Anioł Pański* (ZPB, s. 24), następnie osobno pod tytułem *Wspomnienie zmarłych*, z wplecionym wewnątrz segmentem dodatkowym *Dobry Jezu, a nasz Panie, daj im wieczne spoczywanie.* (s. 26) – oba teksty znalazły się w pierwszym rozdziale *Pacierz chrześcijanina i główne prawdy katechizmowe*. Znajdujący się w końcowej części modlitewnika rozdział *Pamięć o zmarłych* (ZPB, s. 582–584) zawiera wstęp o charakterze katechetycznym oraz 5 modlitw: *Modlitwę za zmarłych rodziców, Modlitwę za krewnych i przyjaciół, Modlitwę za pochowanych na cmentarzu, Modlitwę w rocznicę śmierci, Modlitwę za dusze w czyśćcu*; po krótkim komentarzu katechetycznym na zakończenie rozdziału pojawiają się trzy *Akty strzeliste*.

W innym kontekście pojawia się *Modlitwa za wiernych zmarłych w Modlitewniku dla dorosłych* – mamy tu (w rozdziale poświęconym zmarłym) do czynienia ze starymi skomponowanymi modlitwami przeznaczonymi na każdy dzień tygodnia składającymi się z *Modlitwy wstępnej*, modlitwy na konkretny dzień, np. *Na niedzielę, Na poniedziałek itd.*, po czym następuje stała część końcowa składająca się z *Ojciec nasz...*, *Zdrowaś Maryjo...*, *Chwała...* oraz *Wieczny odpoczynek* (tekst zamieszczony jeden raz w całości). Po tej części następuje aż 20 różnych tekstów modlitw za zmarłych: *Akt miłosierdzia za zmarłych poddanych oczyszczeniu, Za zmarłą matkę lub ojca, Za zmarłych rodziców, Za zmarłego męża lub żonę, Za zmarłego syna lub córkę, Za bliskiego zmarłego, Za zmarłych braci, siostry i krewnych, Za zmarłych krewnych i bliskich, W rocznicę śmierci rodziców i krewnych, W rocznicę śmierci, Za zmarłych kapłanów, Za zmarłych przyjaciół, Za zmarłych sąsiadów, Za zmarłych znajomych, Za zmarłych współpracowników, Za zmarłych zapomnianych przez najbliższych, Za zmarłe ofiary wypadków, katastrofi i kataklizmów, Za spoczywających na tym cmentarzu, Za wszystkich zmarłych, Za zmarłych* (MDD, s. 384–408). Część modlitewników pozbawionych tekstu *Modlitwy za wiernych zmarłych* wprowadza w tej samej funkcji inne krótkie modlitwy umieszczane, podobnie jak tekst tradycyjny, w różnych rozdziałach zawierających modlitwy.

Zamiast podsumowania

Dość zaskakujący wydaje się fakt, że aż 40% współczesnych modlitewników nie zawiera tekstu *Modlitwy za wiernych zmarłych*, a użycie tradycyjnego tytułu tej modlitwy jest zupełną rzadkością. Czy teksty innych modlitw za zmarłych, pojawiające się w części modlitewników zamiast *Modlitwy za wiernych zmarłych*, spełniają – według redaktorów owych modlitewników – swoją funkcję lepiej, niż modlitwa tradycyjna? Czy też uważa się, że z jej tekstem i tak odbiorca zapozna się na lekcjach religii i utrwali w formie przekazu ustnego w czasie uczestniczenia w różnego rodzaju obrzędach? Obie hipotezy muszą chociażby po części być brane pod uwagę, lecz należy mieć wątpliwości, czy praktyka pomijania podstawowej i utrwalonej w tradycji modlitwy jest w jakikolwiek sposób możliwa do uzasadnienia.

Redaktorzy, kierując się chęcią dotarcia do różnych grup odbiorców, umieszczają nowe teksty modlitw za zmarłych, dostosowując je do ich możliwości percepcyjnych. Na przykład modlitwa *Za zmarłych* z modlitewnika *Przyjdź Panie Jezu* wydane jako *Pamiętka Pierwszej Komunii Świętej* wprowadza temat śmierci dostosowując się prostotą języka i przywołaniem oswojonych realiów życia codziennego do sposobu dziecięcego pojmowania świata, ma być zapewne (w zamyśle redakcji) przystępna i zrozumiała:

Panie Jezu, codziennie ludzie umierają: w szpitalach, domach, giną w wypadkach na ulicy, w katastrofach samolotowych. Są wśród nich ludzie starzy i młodzi, dobrzy i źli. Śmierć ich zabiera. Nie pamiętaj tego, co było w ich życiu złe, a docień to, co uczynili dobrego. Spraw, aby czym prędzej spotkali się z tobą w niebie i modlili się tam za nas. Niech ci, co płaczą po ich śmierci, przestaną być smutni. My mamy przecież zachowane fotografie naszych bliskich i zostały ich dobre uczynki. Modlimy się za nich i świecimy znicze na ich grobach. Panie Jezu, daj wieczny odpoczynek naszym zmarłym i zachowaj w nas dobrą pamięć o nich. (PPJ, 46–47).

Tekst przydługi i naiwnie dydaktyczny, zastąpił zwięzłą, utrwaloną w tradycji i nieco tajemniczą formułę – szkoda, że nie wystąpił po prostu jako swoisty komentarz katechetyczny komentujący modlitwę. Natomiast zakładanie powszechnej znajomości tradycyjnego tekstu, co jest wyrażane w niektórych modlitewnikach poleceniem np. *3x Wieczny odpoczynek*, nie wydaje się wystarczającym powodem, by nie umieścić go w pełnej wersji drukowanej w zbiorze modlitw podstawowych, należących do kanonu i tym samym dokonać jego swoistej nobilitacji, wskazać jego miejsce i wagę w stosunku do innych tekstów modlitewnych. Redaktorzy modlitewników drukowanych (w formie książki) zdają się w dużej mierze dbać raczej o dostosowywanie tekstów do możliwości odbiorcy oraz ich swoiste „urozmaicanie”, uwspółcześnianie i uatrakcyjnianie. Wiele uwagi tendencjom modernizacyjnym we współczesnych modlitewnikach i sposobom ich realizacji poświęciła w swoich pracach Maria Wojtak (np. Wojtak 2007, 2008, 2011). Część „nowych” modlitw za zmarłych może nasuwać przypuszczenie, że *Modlitwa za wiernych zmarłych* w funkcji modlitwy podstawowej dotyczącej tematu zmarłych wydaje się po prostu zbyt krótka – pojawia się bowiem wiele tekstów, w których stanowi ona jeden z elementów złożonej hybrydycznej konstrukcji. Akt strzelisty, obudowany kilkoma innymi segmentami, rozmiarem (powierzchnią zajmowaną przez wydrukowany tekst) i czasem potrzebnym do jego odczytania zaczyna przypominać standardową *modlitwę za X-a*, realizującą schemat krótkiej modlitwy ustalonej (Wojtak 1999a, 1999b) lub krótkiej modlitwy o strukturze wyznania lub rozważania (Wojtak 2011; Żmigrodzka 2003).

W internetowych modlitewnikach następuje pewna standaryzacja, jeśli idzie o podział modlitw na grupy (rozdziały), co jest związane z wymogiem skutecznego wyszukiwania poszczególnych modlitw przez odbiorcę. *Wieczny odpoczynek* znajdziemy zwykle albo w grupie modlitw podstawowych (codziennych), albo jako inicjalny tekst rozpoczynający zbiór modlitw za zmarłych – np. rozdział zatytułowany *Nie tylko „Wieczny odpoczynek...”* (<http://liturgia.wiara.pl/doc/420324>. *Modlitwy-za-zmarlych/1#Par1*)⁵.

W niektórych zbiorach modlitw, pojawiających się na różnych stronach internetowych, zwłaszcza tych (choć nie wyłącznie) deklarujących szczególne przywiązanie do tradycji łacińskiej *Modlitwa za wiernych zmarłych* występuje jako element kanonu i jest podawana w zbiorze modlitw podstawowych, często równoległe w dwu wersjach językowych – polskiej i łacińskiej, opatrzona utrwalonym od wieków oficjalnym tytułem. Wyraźna jest tu chęć wyodrębnienia i wyraźnego wskazania minimalnego zbioru modlitw niezbędnych dla każdego wiernego.

Źródła

Modlitewniki

BBO – *Bliżej Boga. Modlitewnik rodzinny*, opr. ks. D. Bryl, Poznań 2009, Drukarnia i Księgarnia Świętego Wojciecha.

⁵ W cytowanym zbiorze modlitw hasło do wyszukiwania to *Modlitwy za zmarłych*, przytoczony tytuł (a może rodzaj motto?) pojawia się dopiero po kliknięciu w to hasło i otwarciu spisu treści tej grupy modlitw.

- BKZ – *Błogosławiony kto zaufał Panu. Modlitewnik dla dorosłych*, red. ks. B. Całka SJ, br. G. Sochacki SJ, Kraków 2012, Wydawnictwo WAM.
- BMIŁ – *Bóg moją miłością (Modlitewnik dla rodzin)*, wyd. 2 popr., Olsztyn (Zgoda Kurii 2003), Warmińskie Wydawnictwo Diecezjalne, Wydawnictwo „Garmond”.
- BMM – *Błogosławieni... Modlitewnik dla młodzieży*, red. ks. A. Michalik, wyd. X (imprimatur 2000), Tarnów 2013, Wydawnictwo BIBLOS.
- BMS – *Błogosławieni... Modlitewnik dla starszych*, red. ks. A. Michalik, wyd. II poprawione (imprimatur 2000), Tarnów 2010, Wydawnictwo BIBLOS.
- CHB – *Chwalmy Boga! Modlitewnik dziecka Bożego*, red. ks. T. Kocór, ks. B. Twardzicki, ks. W. Janiga, ks. M. Grendus, Częstochowa 2005, Kuria Metropolitalna w Częstochowie, Tygodnik Katolicki „Niedziela”.
- CHW – *Chwała Bogu*, Łódź 2008, Archidiecezjalne Wydawnictwo Łódzkie (imprimatur 1998).
- DDB – *Droga do Boga. Modlitewnik*, oprac. ks. Z. Mońka, Częstochowa b.r. (imprimatur 2001), Kuria Metropolitalna w Częstochowie.
- DDN – *Droga do nieba. Katolicki modlitewnik i śpiewnik*. Wydanie z dużym drukiem, (imprimatur 2007), Opole 2013, Wydawnictwo i Drukarnia Świętego Krzyża.
- IDO – *Idę do Ojca*, wyd. XXIII (imprimatur 1989), Poznań 2004, Księgarnia Św. Wojciecha.
- IZPJ – *Idę z Panem Jezusem. Modlitewnik*, oprac. I. Chłopkowska, U. Łastawiecka, W. Mróz, U. Sadło, M. Wawerski, Siedlce 2013, Wydawnictwo Diecezji Siedleckiej UNITAS.
- JWB – *Jak wielbić Boga. Modlitewnik*, ks. J. Z. Szymborski, Warszawa 2011, Oficyna Wydawniczo-Poligraficzna „Adam”.
- KCJ – *Kocham Cię, Jezu*, oprac. bp D. Bryl, Poznań 2013, Drukarnia i Księgarnia Świętego Wojciecha, (imprimatur 2013).
- KDN – *Książeczka do nabożeństwa*, red. A. Mazurek-Klein, Pelplin 2014, Wydawnictwo „Bernardinum”.
- KNU – *Krzyż naszą ucieczką. Książeczka do nabożeństwa*, red. o. F. Uryga, wydanie VI a, popr. i uzupełn. O. B. P. Deptuła, Kraków – Mogiła 2011, Opactwo Ojców Cystersów, nakładem parafii św. Bartłomieja w Krakowie – Mogile.
- KUB – *Ku Bogu. Modlitewnik dla dorosłych*, opr. ks. I. St. Bruski, edycja nowa, (imprimatur 2003), Olsztyn 2012, Warmińskie Wydawnictwo Diecezjalne.
- MC – *Modlitewnik codzienny*, red. ks. H. Małecki, K. Raczkiwicz, Warszawa 2006, Oficyna Wydawniczo-Poligraficzna „ADAM”.
- MDD – *Modlitewnik dla dorosłych*, , wyd. III, Warszawa 2012, PROMIC – Wydawnictwo Księży Marianów MIC.
- MS – *Modlimy się. Modlitewnik i śpiewnik dla dorosłych*, wyd. II popr., opr. ks. J. Górny, Olsztyn 2008, Wydział Duszpasterski Kurii Metropolitalnej.
- MSER – *Modlitwa serca. Modlitewnik*, red. ks. R. Nowacki, U. Hańkiewicz, wyd. 2 uzupełn., Włocławek 2014 (impr. 2012), Wydawnictwo Duszpasterstwa Rolników.
- NGP – *Na Górze Przemienienia. Modlitewnik dla dorosłych*, red. J. L. Kontkowski SJ, wydanie V zmienione i uzupełnione, Kraków 2012, Wydawnictwo WAM.
- ON – *Ojciec nasz. Modlitewnik dla osób dorosłych*, red. Ks. L. Czaja, ks. M. Biskup, ks. P. Cembrowicz, ks. M. Rosik, M. Wadowska, A. Kowalska-Grygajtis, B. Sobota, Wrocław 2010, TUM Wydawnictwo Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej.

- OPST – *Modlitewnik. Ojczy, powierzam się Tobie*, wydanie II, Warszawa 2013, PROMIC – Wydawnictwo Księży Marianów MIC.
- PBTD – *Panie, błogostaw ten dom. Modlitewnik dla rodziny*, wybór i oprac. H. Wołęciewicz, Kielce 2013, Wydawnictwo „Jedność”.
- PIBM – *Pan i Bóg mój. Modlitewnik*, Olsztyn 2012, Warmińskie Wydawnictwo Diecezjalne.
- PJJ – *Pan Jezus już się zbliża. Pamiątka Pierwszej Komunii Świętej*, red. ks. Z. Kosowski, wyd. IV, Kraków 2014, Wydawnictwo św. Stanisława BM.
- PJP – *Pan jest moim pasterzem. Modlitewnik do Pierwszej Komunii Świętej*, D. Piórkowski, J. Siepsiak, A. Moszyńska, D. Łoskot-Cichocka, Kraków 2015, Wydawnictwo WAM.
- PM – *Panie mój*, red. Książd Tymoteusz, wyd. nowe poprawione, Paris 1990, Editions du Dialogue.
- PNN – *Panie, naucz nas modlić się. Modlitewnik*, red. ks. H. Ćwiek, ks. Cz. Morawski, ks. S. Siczek, ks. K. Spólny, ks. R. Syta. Ks. I. Ziembicki, wyd. drugie poprawione, Sandomierz 2008, Wydawnictwo diecezjalne i Drukarnia w Sandomierzu.
- PPJ – *Przyjdź Panie Jezu. Pamiątka Pierwszej Komunii Świętej*, oprac. ks. S. Groń SJ, ks. J. Gruszka SJ, ks. J.L. Kontkowski SJ, ks. J. Sermak SJ, wyd. trzecie – wznowienie, Kraków 2012, (imprimatur 2000).
- PW – *Pokój wam. Modlitewnik*, red. ks. T. Bielski SAC, Poznań 1991, Pallotinum.
- SBMR – *Służmy Bogu. Modlitewnik rodzinny*, red. ks. S. Koperek, red. nowego wyd. ks. Z. Kosowski, (imprimatur 2002), Kraków 2008, Wydawnictwo św. Stanisława BM Archidiecezji Krakowskiej.
- SKD – *Skarb duszy. Modlitewnik*, oprac. tekstów T. Sinka CM, red. modlitewnika S. Rospod CM, Kraków b.r.w. (imprimatur 1995), Wydawnictwo Instytutu Teologicznego Księży Misjonarzy
- SMP – *Skarbiec modlitw i pieśni dla osób o słabym wzroku*, wyd. V, Katowice 2010, Księgarnia św. Jacka.
- SSIT – *Święć się imię twoje. Modlitewnik dla wiernych*, red. ks. T. Sinka, wydanie IV, Kraków b.r.w. (imprimatur 1995), Wydawnictwo Instytutu Teologicznego Księży Misjonarzy.
- TPZ – *Tobie Panie zaufałem*, red. ks. Tymoteusz, Włocławek 2010, Włocławskie Wydawnictwo Diecezjalne.
- WGS – *W górę serca. Modlitwy do prywatnego wykorzystania przez kapłanów, alumnów, osoby życia konsekrowanego i katolików świeckich*, opracowanie zbiorowe pod red. ks. dr. T. Syczewskiego, Drohiczyn 1997, Drohiczyńskie Wydawnictwo Diecezjalne.
- WBŻ – *Wierz w ciebie, Boże żywy*, oprac. ks. W. Wojdecki, Warszawa 2006, Wydawnictwo Sióstr Loretanek.
- ZBPZ – *Z Bogiem przez życie. Modlitewnik dla młodzieży*, red. ks. S. Chabiński SAC, Ząbki 2010, Apostolicum, Wydawnictwo Księży Pallotyńów Prowincji Chrystusa Króla.
- ZJZ – *Z Jezusem przez życie*, red. ks. dr J. Usiadek, wyd. trzecie poprawione, Olsztyn 2000, Warmińskie Wydawnictwo Diecezjalne, Wydawnictwo „Garmond”.
- ZPB – *Z Panem Bogiem*, red. ks. dr E. Skalski, wyd. VII (imprimatur 2004), Pelplin 2010, Wydawnictwo „Bernardinum”.
- ZPBŻ – *Modlitewnik. Z Panem Bogiem przez życie*, red. ks. L. Smoliński, Kraków 2016, Dom Wydawniczy „Rafael”.
- ZZPJ – *Zostań z nami Panie Jezu. Modlitewnik dla starszych*, red. ks. S. Chabiński SAC, Ząbki 1997, Wydawnictwo Księży Pallotyńów APOSTOLICUM.

ŻR – *Źródło. Modlitewnik. Śpiewnik*, oprac. ks. dr E. Piotrowski, wyd. 3 uzupełnione, (imprimatur 2004), Sandomierz 2009, Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia w Sandomierzu.

<http://liturgia.wiara.pl/doc/420324.Modlitwy-za-zmarlych/1#Par1> (dostęp: 22.04.2018)

<https://www.senat.gov.pl/prace/senat/posiedzenia/przebieg,416,1.html> (dostęp: 22.04.2018)

Inne źródła

BSV – *Biblia sacra iuxta Vulgatam versionem*, adiuvantibus B. Fischer [et al.], rec. et brevi apparatus instruxit R. Weber, ed. 4 emendata, Stuttgart, Deutsche Bibelgesellschaft, 1994.

E12 – *Enchiridion Indulgentiarum. Preces et pia opera in favorem omnium Christifidelium vel quorundam coetum personarum indulgentiis ditata et opportune recognita*, wyd. 2, Vatican, 1952.

E14 – *Enchiridion indulgentiarum quarto editur* (July 1999), www.vatican.va/roman_curia/tribunals/apost_penit/documents/re_trib_appen_doc_20020826_enchiridion-indulgentiarum_lt.html (dostęp: 18.12.2016)

ODP – *Odpusty. Ujawnione Miłosierdzie Boże wobec żywych i zmarłych*, opr. Z. Pałubicki, Marki-Struga, Michalineum, 1996.

WO – *Posoborowe Prawodawstwo Kościelne. Wykaz odpustów (ogłoszony Dekretem Penitencjarii Apostolskiej 29 czerwca 1968 r.)*, przetł. i przyg. do druku ks. E. Szaftirowski, Warszawa, ATK, (1968–1983), T. 2. z. 4, ATK, Warszawa 1970. [T9. z. 3. (1978) – to samo lekko zmodyfikowane]

Bibliografia

Browning W.R.F., 2009, *Słownik biblijny*, przeł. J. Sławik, red. I. Sławik, Świat Książki, Warszawa.

Nadolski B., 2006, *Leksykon liturgii*, Pallotinum, Poznań.

Pisarek W., 1966, *Tytuł utworu swoistą nazwą własną*, „Zeszyty Naukowe” WSP w Katowicach, „Prace Językoznawcze”, nr 3, s. 67–81.

Starowieyski M., (red.), 2001, *Apokryfy Nowego testamentu. T. 3: Listy i apokalipsy chrześcijańskie*, współpraca W. Appel i in., WAM, Kraków.

Steczko I., 2011, *Prośba o modlitwę w XIX-wiecznych napisach nagrobnych na cmentarzach krakowskich (analiza pragmalingwistyczna)*, [w:] *Problemy współczesnej tanatologii. Medycyna – antropologia kultury – humanistyka*, t. 15, red. J. Kolbuszewski, Wrocławskie Towarzystwo Naukowe, Wrocław, s. 147–159.

Steczko I., 2012, *Lingwistyczno-kulturowe spojrzenie na „akty strzeliste” w XIX-wiecznych napisach nagrobnych*, [w:] *Problemy współczesnej tanatologii. Medycyna – antropologia kultury – humanistyka*, t. 16, red. J. Kolbuszewski, Wrocławskie Towarzystwo Naukowe, Wrocław, s. 147–153.

Steczko I., 2013, *Napisy na pewnych barokowych tablicach fundacyjnych – tak zwanych „grobach dusz” w krakowskich kościołach*, „LingVaria” R. VIII, nr 2 (16), s. 203–214.

Wojtak M., 1999a, *Wyznaczniki gatunku wypowiedzi na przykładzie tekstów modlitewnych*, „Stylistyka”, t. VIII, s. 105–118.

Wojtak M., 1999b, *Modlitwa ustalona – podstawowe wyznaczniki gatunku*, [w:] *W zwierciadle języka i kultury*, red. J. Adamowski, S. Niebrzegowska, Lublin, s. 129–138.

- Wojtak M., 2007, *Modernizacja konwencji gatunkowych we współczesnym modlitewniku*, „Prace Językoznawcze”, z. IX, Olsztyn, s. 129–142.
- Wojtak M., 2008, *Między tradycją a nowoczesnością – współczesne modlitewniki w analizie genologicznej*, [w:] *Tradycja a nowoczesność*, red. E. Woźniak, Łódź, s. 127–140.
- Wojtak M., 2011, *Współczesne modlitewniki w oczach językoznawcy. Studium genologiczne*, Biblos, Tarnów.
- Zuberbier A., red., 1985, *Słownik teologiczny*, t. 1, Księgarnia Św. Jacka, Katowice.
- Zuberbier A., red., 1989, *Słownik teologiczny*, t. 2, Księgarnia Św. Jacka, Katowice.
- Żmigrodzka B., 2000, *Iaculatoria. O pewnym typie tekstów modlitewnych*, [w:] *Gatunki mowy i ich ewolucja*. T. 1, red. D. Ostaszewska, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice, s. 276–290.
- Żmigrodzka B., 2003, *Wariantywność wzorca tekstowego modlitwy do świętych*, [w:] *Śląskie studia lingwistyczne*, red. K. Kleszczowa, J. Sobczykowa, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice, s. 238–247.

Prayer for the Faithful Departed in prayer books at the turn of 21st century.

Presence, title, location

Abstract

The article is about the Polish version of *Prayer for the Faithful Departed* (*Latin: Oratio pro fidelibus defunctis*) in the contemporary prayer books. In the introduction, the origins of the text were described and the multitude of contexts it appears in was pointed out. Subsequently, its presence/absence in the prayer collections, surfacing titles and placement in differently profiled prayer book chapters were discussed.